

VALENTINA ZOVKO
Sveučilište u Zadru, Odjel za povijest
vzovko@gmail.com

PREGOVORI O PROŠIRENJU DUBROVAČKIH GRANICA KROZ VIZURU ODNOSA MOĆI

Sažetak

Dubrovčani su izbor osoba kojima su odašiljali poslanike na pregovore o proširenju granica prilagođavali njihovu trenutnom društvenom položaju. U pokušajima realizacije ekspanzionističkih planova uvažavali su tradicionalno uređenje srednjovjekovnog svijeta, no ne uvijek i beziznimno. Iako su bili legalisti, nisu se libili odstupiti od davno uspostavljenih običaja, pogotovo kada su njihovi vitalni interesi bili ugroženi. Strategija širenja pokazala je da je gradsko vodstvo uvažavalo te nastojalo uočiti i iskoristiti promjene u odnosima moći kako bi postiglo najviše moguće u postojećim okolnostima.

Ključne riječi: Dubrovnik, diplomacija, pregovori, širenje teritorija, odnosi moći, struktura vlasti, 14. i 15. stoljeće

Uvod

Političke odluke koje su pratile širenje dubrovačkih granica nemoguće je razumjeti bez poznavanja položaja grada u odnosu na njegovu okolinu. Diplomatski pregovori o ustupanju novih teritorija krajem 14. i u prvoj polovici 15. stoljeća omogućavaju nam da na nizu primjera rekonstruiramo isprepleteni sustav mreža odnosa zavisnosti i moći koji su

---

pozicionirali grad prema Ugarskoj, Veneciji, zemljama jugoistočne Europe, a kasnije i Osmanskom Carstvu. Mjesto koje je Dubrovnik zauzimao u tome složenom sustavu nije bilo statično, već je ovisilo o oblikovanju i transformaciji političkih odnosa u njihovoj sprezi s hijerarhijom društvene moći. Osim naslijeđenih struktura, definiranih odnosima samostalnog razvoja zajednice i intervencije vanjskih sila (kraljevska vlast), važan utjecaj na tijek i uspješnost pregovora imao je srednjovjekovni misaoni i politički okvir iskazan kroz sustav ovisnosti s različitim razinama ingerencije. Taj sustav izgrađen na tradiciji i od davnine uspostavljenim običajima nije imao okamenjenu strukturu već je bio podložan promjenama i manipulacijama uočljivim u protoku vremena.¹ Institucionalno prepoznati odnosi moći paralelno su egzistirali s mnogostrukim i preklapajućim neformalno uspostavljenim vezama unutar postojećega društvenog i ideološkog konteksta. Različiti izvori i konstrukcija odnosa moći bili su bitni čimbenici u procesu širenja dubrovačkog teritorija, ali njihovo očitovanje i posljedice bili su još važniji.

Vodstvo grada, u kreiranju planova o uvećanju državnog teritorija, studiozno je vodilo računa o specifičnoj srednjovjekovnoj političkoj kulturi koja je počivala na recipročnim vezama zavisnosti i promjenjivim odnosima utjecaja moći. Jedino uvažavajući „pravila igre“ koja su proizlazila iz tih odnosa vlasti su mogle računati na uspješan ishod uloženih diplomatskih napora. Ipak u nekim situacijama su ih svjesno mimoilazili zbog čega je zanimljivo podrobnije analizirati te slučajeve i okolnosti u kojima su se dogodili.

Teritoriji uključeni u zamišljeni plan proširenja granica Republike bili su pod ingerencijom subjekata koji su zauzimali manje ili više čvrsto mjesto u hijerarhiji odnosa moći. Stupanj njihove samostalnosti, snage, društvenog položaja i ugleda utjecao je na dubrovačke vlasti u izglasavanju praktičnih diplomatskih odluka koje su se ticale proširenja

---

¹ Usp. OTTO G. OEXLE, „Peace through Conspiracy“, u: *Ordering Medieval Society. Perspectives on Intellectual and Practical Modes of Shaping Social Relations*, BERNHARD JUSSEN (ur.), University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2011., str. 287. i d.; MLADEN ANČIĆ, „Bosanska banovina i njezino okruženje u prvoj polovici 13. stoljeća“, u: *Fenomen „krstjani“ u srednjovjekovnoj Bosni i Humu*, FRANJO ŠANJEK (ur.), Institut za istoriju u Sarajevu, Hrvatski institut za povijest, Sarajevo – Zagreb, 2005., str. 18.

teritorija. Gradsko vodstvo tražilo je odgovore na pitanja poput kada i kome uputiti poslanike, s kojim argumentima i zahtjevima, vodeći računa o trenutnom položaju grada prema gospodarima željenih „zemalja“ ili „zasebnih područja“ i njihovim međusobnim odnosima koji su tvorili srednjovjekovnu „hijerarhiju suvereniteta“.² Prateći djelovanje poslanstava možemo razaznati promjene u položaju i odnosima strana u pregovorima na što su utjecale političke i društvene okolnosti u kojima su se odvijali.

1. Teritorijalno širenje Dubrovnika s osloncem na hrvatsko-ugarskoga kralja

Analizirajući utjecaj odnosa moći na vođenje, tijek i ishode pregovora najprikladnije je krenuti od 1358. godine. Ona je ključna za definiranje položaja grada nakon odbacivanja mletačke vlasti što se neprijeporno odrazilo na dinamiku i rezultate uložениh napora u stjecanje novih teritorija. Pregovorima u Višegradu obveze i prava Dubrovčana prema kralju i kruni formirane su osobno i *ad hoc*. Poslanici su dobili ovlaštenje i nalog priznati hrvatsko-ugarskoga kralja za prirodnog gospodara, ponuditi mu tribut i vojnu pomoć, a zauzvrat tražiti gospodarsku, vojnu i političku autonomiju grada.³ Ludovik I. Anžuvina (1342.-1382.), ohrabren vojnim uspjesima u ratu s Venecijom, nije bio popustljiv oko uvjeta priključenja grada zemljama „svete krune Ugarskog Kraljevstva“, ali je uviđao važnost te krajnje južne točke svoje države.⁴ Iako Dubrovnik nikada nije ulazio u domenu krune Sv. Stjepana on je smatrao dubrovački distrikt kraljevskim posjedom zbog čega je nastupao iz pozicije onoga koji postavlja zahtjeve i dodjeljuje „milost“ po svojoj vladarskoj volji.⁵

2 Vidi: M. ANČIĆ, *Bosanska banovina...*, str. 13.; JOSEPH P. CANNING, „Introduction: politics, institutions and ideas“, u: *The Cambridge History of Medieval Political Thought C. 350 – C. 1450*, JOHN H. BURNS (ur.), Cambridge University Press, Cambridge, 1991., str. 351.

3 Usp. *Monumenta Ragusina, Libri reformationum*, II., JOSIP GELCICH (ur.), *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium*, JAZU, XIII, Zagabriae, 1882., str. 208.-212, 213.

4 Usp. ZDENKA JANEKOVIĆ RÖMER, *Višegradski ugovor temelj Dubrovačke Republike*, Golden marketing, Zagreb, 2003., str. 71.

5 Usp. *isto*, str. 80.

Kao polazišna točka pravnog objašnjenja toga stava poslužilo mu je Kolomanovo krunjenje u Biogradu 1105. godine kada je Dalmacija ušla u kraljevski naslov i nasljeđe hrvatsko-ugarskih kraljeva kao zasebna pokrajina.⁶ Ludovik je Dalmaciju promatrao kao cjelinu na koju ima pravo temeljem Zadarskog mira, kojim se dužd odrekao svih posjeda na kopnu i moru od Kvarnera do Drača i iz svog naslova izbacio naslov *dux Dalmatiae et Chroatae*. Dubrovnik je pregovorima u Višegradu ušao u „državnopravni pojam hrvatskog kraljevstva“⁷ kao *corpus separatum* zbog nepostojanja ranijih povelja koje bi uređivale njihov odnos na temelju pripadnosti grada antičkoj Dalmaciji,⁸ zbog čega je ostvario znatno veće privilegije u usporedbi s ostalim dalmatinskim komunama.

Hijerarhijski odnos strana u pregovorima ne bi trebao poticati nedoumice. Iako je dokument izdan u Višegradu 27. svibnja stupio na snagu tek izglasavanjem u dubrovačkom Velikom vijeću 18. srpnja 1358. godine,⁹ što bi u diplomatskom rječniku upućivalo na ravnopravnost strana u pregovorima, stvarni položaj grada prema kruni bio je definiran načelima veza ovisnosti. One su mu omogućile daljnji razvitak pod okriljem hrvatsko-ugarskoga kralja od kojeg su Dubrovčani za svoju odanost očekivali pomoć i zaštitu.¹⁰ Zrinka Pešorda-Vardić tumači da su do 1382. godine Dubrovčani pojmove „kralj“ i „kruna“ percipirali neodvojivo. Nakon vladarskog *interregnuma* i jačanja moći staleža ističu odanost „kruni“ kao državnom subjektu, iako se takva tumačenja pojavljuju u dalmatinskim gradovima već posljednjih desetljeća 13. stoljeća.¹¹

6 Usp. VINKO FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika do 1808., Od osnutka do 1526.*, I dio, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1980., str. 132.

7 TOMISLAV RAUKAR, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 80.-82.

8 Usp. IVAN LUCIUS, *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*, Apud Ioannem Blaeu, Amstelredami, 1666., IV: c. XVII; JOSIP LUČIĆ, „Povijest Dubrovnika u djelima Ivana Luciusa“, u: *Dubrovačke teme*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1991., str. 354.-355.

9 Usp. *Monumenta Ragusina...*, str. 229.-230.

10 Usp. Z. JANEKOVIĆ RÖMER, *Višegradski ugovor...*, str. 76.-79.; PETAR MATKOVIĆ, „Spomenici za dubrovačku povjest u vrijeme ugarsko-hrvatske zaštite“, *Starine JAZU*, 1869., str. 194.; BARIŠA KREKIĆ, *Dubrovnik in the 14th and 15th centuries: A City between East and West*, University of Oklahoma Press, Norman, 1972., str. 42.

11 Usp. ZRINKA PEŠORDA-VARDIĆ, „Kruna, kralj i Grad: odnos Dubrovnika prema ugarskoj kruni i vladaru na početku protudvorskog pokreta“, *Povijesni prilozi*, Zagreb, god. XXVI. (2004.), br. 24., str. 23.

Dubrovčani formulaciju *sacra corona* rabe u jednom pismu Ludoviku I. iz 1360. godine,¹² no tek za vladavine kraljica taj termin će ući u stalnu uporabu.¹³

Pregovorima u Višegradu dubrovačke vlasti priznale su hrvatsko-ugarskoga kralja za svoga suverena, a s druge strane gradu su potvrđeni svi državotvorni elementi te unutarnja i vanjska samostalnost koji su stvorili preduvjete za zlatno doba njegova razvoja. Komunalni oblik unutarnjeg ustrojstva okončan je zatvaranjem vijeća 12. svibnja 1332. godine i pridržavanjem vlasti isključivo unutar kruga vlastele. Od tada počinje razdoblje aristokratske republike koja se prvi put u izvorima spominje 1388. godine kao *res publica*.¹⁴ Naziv *res publica* kasnije se sve češće koristi, a od dvadesetih godina 15. stoljeća redovito se rabi. Budući da srednjovjekovni izvori čuvaju isključivo terminološke odrednice, bez pridanog značenja, u njihovu tumačenju ne smijemo upasti u zamku pridavanja predodžbi koje izazivaju u svijesti današnjeg čitatelja, već razotkriti kako su funkcionirale u vremenu u kojem su zabilježene. Tako od 1358. godine Dubrovnik možemo nazivati republikom jer od tada ima sve državotvorne elemente i unutarnju te vanjsku samostalnost. Ipak u tumačenju toga pojma valja biti oprezan, jer gotovo nijedan termin nije pretrpio toliko značenjskih iskrivljavanja tijekom srednjovjekovnog razdoblja.

Srednjovjekovna je misao velikom pravnom, političkom i intelektualnom ekspanzijom u 12. stoljeću nanovo otkrila koncept republike koji je zamro barbarskim osvajanjima.¹⁵ U razdoblju humanizma izvan pravnog vokabulara pojam *res publica* nije posjedovao precizne kriterije na osnovi kojih bi se mogle raščlaniti njegove temeljne karakteristike. Osnovno značenje odrednice „republikanizma“ moglo se odnositi na zakone,

12 *Monumenta Ragusina...*, str. 289.; *Diplomatarium relationum reipublicae ragusanae cum regno Hungariae*, GIUSEPPE GELCICH, LÁJOS THALLÓCZY (ur.), Kiadja a M. Tud. Akademia Tort. Bizottsaga, Budapest, 1887., str. 16.

13 Usp. Z. PEŠORDA-VARDIĆ, *n. dj.*, str. 23.-24.

14 Usp. LOVRO KUNČEVIĆ, „O dubrovačkoj *libertas* u kasnom srednjem vijeku“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, god. XLVI., 2008., str. 25., nap. 38.

15 Usp. BERNARD GUENÉE, *States and Rulers in Later Medieval Europe*, Basil Blackwell Ltd, Oxford, 1985., str. 5.

tradiciju, običaje i praksu koji su jamčili dobrobit čitave zajednice kojoj je na čelu stajalo izabrano vodstvo.¹⁶ O. Brunner termin „republika“ tumači kao *svaki stabilan poredak kolektivnog življenja unutar političke zajednice*.¹⁷ Njezino postojanje iziskivalo je *određenu državnu moć, jedinstvo subjekata koji su joj podčinjeni i jasno definiran državni teritorij*.¹⁸ Pravna i politička zajednica izgrađivana je na ograničenom prostoru na kojem stanovništvo povezano osjećajima zajedničkoga identiteta vlada prema lokalnim običajima, zakonima i tradiciji koji su mogli biti modificirani s osloncem na ideje i vjerovanja društva.¹⁹ Daljnji razvoj „suvereniteta“ označio je formalno razgraničenje političkog autoriteta na teritorijalnoj osnovi.²⁰ Ipak, ne bi trebalo precjenjivati samu važnost uvođenja i uporabe termina *res publica* u definiranju položaja grada. Njime su Dubrovčani ponajprije u sklopu novoga humanističkog vokabulara željeli naglasiti da se upravljanje gradom odvija kroz vijeća sastavljena od njegove vlastele. Samim time ta odrednica nije nužno imala drastične političke implikacije, tim više što su i hrvatsko-ugarski vladari tako od sredine 15. stoljeća nazivali Dubrovnik, sasvim sigurno ne dovodeći u sumnju svoju vrhovnu vlast nad gradom.²¹ Ipak taj je izraz mogao nositi konotacije „suverenosti“, što pokazuje i uporno mletačko odbijanje da Dubrovniku pridaju taj položaj, nastojeći mu bar na toj verbalno-formalnoj razini oduzeti moguću konkurentnost u pitanju tko su, barem u mletačkim očima, bile slobodne i samostalne republike na Jadranu.²² U tom smislu uporabom pojma *res publica* aktivirana je ilokucijska funkcija jezika za koju je važno ne samo značenje termina nego kontekst u kojem je rabljen.

16 Usp. EDWARD MUIR, „Was there Republicanism in the Renaissance Republics? Venice after Agnadello“, u: *Venice Reconsidered: The History and Civilization of an Italian City-State, 1297.–1797.*, JOHN J. MARTIN, DENNIS ROMANO (ur.), The John Hopkins University Press, Baltimore, 2000., str. 142.-143.

17 Usp. OTTO BRUNNER, *Land and Lordship. Structures of Governance in Medieval Austria*, University of Philadelphia Press, Philadelphia, 1992., str. 95.

18 Usp. *isto*, 131.

19 Usp. B. GUENÉE, *n. dj.*, str. 42., 58.

20 Usp. HENDRYK SPRUYT, *The Sovereign State and Its Competitors*, Princeton University Press, Princeton, 1996., str. 17.

21 Usp. *Dubrovačka akta i povelje*, I/2, JOVAN RADONIĆ (ur.), Srpska kraljevska akademija, Zbornik za istoriju jezika i književnost srpskog naroda, Beograd, 1934., str. 564.

22 Usp. L. KUNČEVIĆ, *n. dj.*, str. 25.; Z. JANEKOVIĆ RÖMER, *Višegradski ugovor...*, str. 135.

Nadalje u tumačenju položaja i odnosa Dubrovnika prema bližem ili nešto daljem okružju, kroz leću teritorijalnog opsega i moći koja je proizlazila iz njega, valja analizirati je li se iz „grada-države“ razvio u „teritorijalnu državu“. Do 1400. godine svega je nekoliko gradova imalo stvarnu neovisnost u obliku teritorijalne države.²³ Činjenica da dubrovačka vlastela nije vladala velikim teritorijem nije utjecala na razvoj „suverenosti“ grada koji je imao „pravo mača“ i živio po „vlastitim zakonima“.²⁴ Čini se da vodstvo grada nikada nije imalo namjeru stvoriti jaku teritorijalnu državu što potvrđuje nepostojanje interesa za uspostavljanje vlasti nad udaljenim zaleđem. Može se doimati kontradiktorno da su Dubrovčani u iskazivanju teritorijalnih aspiracija na sjeverozapadu stigli sve do udaljenog Omiša, no tu se prije svega radi o njihovu angažmanu u situaciji kada su im interesi na istočnojadranskoj obali bili ugroženi mletačkom politikom, ne i smišljenom pokušaju izgradnje „teritorijalnog imperija“.²⁵ Ipak Dubrovnik u srednji vijek ulazi s najmanjim posjedom od svih dalmatinskih gradova i u njegovu je vitalnom interesu bilo da se teritorijalno proširi iz političkih, ali i gospodarskih te vjerskih razloga. Kao grad-država nije uspio riješiti problem inkorporiranja novih teritorija i ljudi u postojeću strukturu. Budući da nije postao jezgra iz koje se razvila neka veća političko-administrativna jedinica, ostao je površinom relativno malen, a vojno inferioran, što je postupno vodilo padu njegove moći i nužnosti kupovine slobode.²⁶

23 Usp. JOHN WATTS, *The making of polities, Europe 1300-1500*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009., str. 205.

24 Usp. *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451) item Joannis Gundulae (1451-1484)*, NATKO NODILO (ur.), JAZU, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 25, Zagabriae, 1893., str. 3., 7., 37.-38., 72., 96.; Z. JANEKOVIĆ RÖMER, „Ragusan Views of the Venetian Rule“, u: *Balcani occidentali, Adriatico e venezia fra XIII e XVIII secolo/ Der westliche Balkan, der Adria-raum und Venedig (13.-18. Jahrhundert)*, GHERARDO ORTALLI, OLIVER JENS SCHMITT (ur.), Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Venecija – Beč, 2009., str. 63.

25 O okolnostima mletačkih pokušaja za prisvajanjem Omiša kao uvozno-izvozne luke Bosanskog Kraljevstva s posebnim statusom i širokim povlasticama za njihove trgovce na tržištu Kraljevstva u: MARKO ŠUNJIĆ, *Bosna i Venecija (odnosi u XIV i XV stoljeću)*, Hrvatsko kulturno društvo Napredak, Sarajevo, 1996., str. 97.-101.

26 Usp. JOSEPH R. STRAYER, *On the Medieval Origins of the Modern State*, Princeton University Press, Princeton, 1970., str. 11.

Bez obzira što Dubrovnik nije izrastao u teritorijalnu državu, vlasti su bile svjesne važnosti teritorijalnih akvizicija, pa su već dubrovački poklisari pregovore oko priključenja grada kruni Sv. Stjepana 1358. godine nastojali iskoristiti za ishođenje potvrde postojećeg teritorija i vlasti nad Mljetom i Lastovom. Izaslanici su, osim toga, tražili pripojenje Primorja, koje je Dubrovnik nakratko dobio od srpskog cara Dušana (1308.-1355.), ali nije uspio zadržati pod svojim okriljem. Ludovikovo obećanje toga teritorija, izvedeno iz pozivanja na pravo vrhovne vlasti u Bosni, u stvarnosti nije imalo nikakav učinak.²⁷ Poslanici su tražili i Cavtat koji je prema njihovom tumačenju uključivao Konavle, župu Dračevicu (u Boki), pa čak i Trebinje.²⁸ Istovremeno se od izaslanika očekivalo da ustraju u proširenju dubrovačke uprave na Korčulu, Hvar i Brač, na koje grad nije imao nikakvo zakonsko pravo.²⁹ Tada ambiciozno izloženi plan širenja odredio je smjernice budućih dubrovačkih teritorijalnih pretenzija, koji će svoju realizaciju pričekati još desetljećima. Ipak regulirajući svoj položaj prema kralju izborili su mnoge privilegije koje su stvorile preduvjete za teritorijalno širenje i nove ekonomske mogućnosti proistekle s osloncem na nove teritorije.

Priznanje hrvatsko-ugarskoga kralja za vrhovnog suverena imalo je dalekosežne posljedice koje su umnogome odredile tijek i ishode nastojanja za proširenje teritorija. Grad je *de facto* imao vlastiti „suverenitet“ unutar područja na kojem se prostirao, ali vladaru je pripadalo pravo legitimizirajućeg autoriteta koji je bio iznad njega.³⁰ Ta je činjenica dala

27 Usp. Z. JANEKOVIĆ RÖMER, *Višegradski ugovor...*, str. 77.; VINKO FORETIĆ, „Godina 1358. u povijest Dubrovnika“, *Starine JAZU*, god. L., 1960., str. 255.

28 Usp. Z. JANEKOVIĆ RÖMER, „Stjecanje Konavala: Antička tradicija i mit u službi diplomacije“, u: *Konavle u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti*, sv. 1, Zavod za povijesne znanosti HAZU, Dubrovnik, 1998., str. 32.

29 Usp. V. FORETIĆ, *Povijest...*, str. 132.

30 JOSEPH P. CANNING, „Law, sovereignty and corporation theory, 1300-1450“, u: *The Cambridge History of Medieval Political Thought C. 350- C. 1450*, JOHN H. BURNS (ur.), Cambridge University Press, Cambridge, 1991., str. 467.-473.; PIERANGELO SCHIERA, „Legitimacy, Discipline and Institutions: Three Necessary Conditions for the Birth of Modern State“, u: *The Origins of the State in Italy 1300.-1600.*, JULIUS KIRSHNER (ur.), The University of Chicago Press, Chicago – London, 1996., str. 26.; Vidi: ERNST H. KANTOROWICZ, *The Two King's Bodies: A Study in Medieval Political Theology*, Princeton University Press, Princeton, 1967., prema: *Die zwei Körper des Königs: Eine Studie zur politischen Theologie des Mittelalters*, Klett-Clotta, Stuttgart, 1992., str. 307.

pečat čitavoj prvoj etapi širenja čije je temeljno obilježje bilo doći do novih teritorija s osloncem na vladara ili bar njegovim posredovanjem. Dubrovački pokušaji realizacije toga cilja počivali su na uspostavljenim vezama ovisnosti koje su proizlazile iz ulaska grada u zajednicu koju opisuje pojam „Archiregnum Hungaricum“. Tim činom njegov položaj nije reguliran samo prema hrvatsko-ugarskome kralju, nego i svima koji su priznavali njegov vrhovni autoritet.

Dubrovčani su vodeći se time nastojali iskoristiti činjenicu što je bosanski ban, od 1377. kralj, bar nominalno priznavao ugarskog kralja kao svoga seniora, a zemlja kojoj je stajao na čelu percipirana je kao dio krune Sv. Stjepana od konca 12. stoljeća. Prema tome bosanske velmože bili su podanici bosanskog, a preko toga odnosa i hrvatsko-ugarskoga kralja. Premda se u stvarnosti svi elementi toga odnosa nisu uvijek poštovali, barem s pravno-teoretskog gledišta, političko vrhovništvo „ugarske svete krune“ nad Bosnom ostalo je konstantom tijekom 15. stoljeća.³¹ Dubrovčani su imali na umu to obilježje ugarsko-bosanskih odnosa u promišljanju odluka o teritorijalnom širenju. Time se može objasniti zauzetost da sve do sredine drugog desetljeća 15. stoljeća dođu u posjed Konavala, Dračevice i triju srednjodalmatinskih otoka (Brača, Hvara i Korčule) isključivo posredstvom njihova zajedničkog seniora.

Ta je strategija posebno bila aktualna u razdoblju preuzimanja vlasti i učvršćivanja Sigismunda Luksemburškog na tronu. Kako bi si osigurao prijestolje, bio je primoran tražiti podršku velikaša kojima je dijelio privilegije za iskazivanje trajne lojalnosti.³² Imajući to u vidu, Dubrovčani nisu propustili priliku da do novih posjeda dođu propagirajući svoj grad kao vjernog podanika krune.³³ Veliki su uspjeh ostvarili 1387. godine kada je Sigismund svoj vrhovni položaj nad teritorijima koji su ulazili pod njegovu vladarsku i krunsku domenu potvrdio odlukom kojom im je dodijelio pravo kupovanja zemalja u njihovu bližem ili daljem okružju.³⁴

31 M. ANČIĆ, *Na rubu Zapada. Tri stoljeća srednjovjekovne Bosne*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001., str. 12.-16.

32 Usp. isti, „Od tradicije „sedam pobuna“ do dragovoljnih mletačkih podanika. Razvojna putanja Zadra u prvom desetljeću 15. stoljeća“, *Povijesni prilozi*, Zagreb, god. XXXVII., (2009), br. 37., str. 65.

33 Usp. Z. JANEKOVIĆ RÖMER, *Višegradski ugovor...*, str. 98.-99.

34 Usp. *Dubrovačka akta...*, I/1, str. 187.; *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et*

Tom je povlasticom vjerojatno nastojao privući Dubrovčane u krug svojih vjernih pristaša u kriznim trenutcima preuzimanja vladarskog trona.

Dubrovačka diplomatska inicijativa, da bi došla do novih teritorija Sigismundovim posredstvom, bit će posebno aktualna tijekom prvog desetljeća 15. stoljeća. On je tada krunjenjem bosanskom krunom³⁵ želio praktično potvrditi pravni koncept primata „svete ugarske krune“ nad tom zemljom zbog čega je poduzeo niz prilično uspješnih vojnih pohoda.³⁶ Politika ugarskog dvora poslužila je Dubrovčanima kao sredstvo pritiska da steknu posjede kojim su gospodarili njegovi neprijatelji.³⁷ Konavle su pokušali dobiti 1406. godine izgovarajući se da taj teritorij traže kao naknadu za pretrpljene štete u ratu između Ugarske i Bosne.³⁸ U konačnici strategija da iskoriste tuđe sukobe za vlastite probitke pokazala se više zanimljiva nego plodonosna. Sigismundov odgovor na dubrovačke zamolbe bio je prije svega prilagođen njegovoj osobnoj računici i interesima.³⁹

Važni pomaci u normalizaciji odnosa između Bosne i Ugarske bilježe se krajem 1411. godine kada su Dubrovčani vojvodi Sandalju uputili poklisare Marina de Resti i Martola de Zamagno⁴⁰ s čestitkama na postignutom dogovoru.⁴¹ Oštra bitka simbolično se završila viteškim turnirom u Budimu 1412. godine. Vješta i neumorna dubrovačka diplomacija nije

---

Slavoniae, XII, TADIJA SMIČIKLAS (ur.), JAZU, Zagreb, 1914., str. 96.; *Diplomatarium...*, str. 109.

35 Usp. *Diplomatarium...*, str. 195.-200.

36 Usp. ESAD KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2009., str. 107.

37 Usp. SIMA Ćirković, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, Srpska književna zadruga, Beograd, 1964., str. 268.; PAVO Živković, *Tvrtko II Tvrtković (Bosna u prvoj polovici XV. stoljeća)*, Institut za istoriju, Sarajevo, 1981., str. 55.

38 Usp. *Diplomatarium...*, str. 174.-175.

39 Usp. M. ANČIĆ, *Na rubu Zapada...*, str. 10.; B. GUENÉE, *n. dj.*, str. 84.

40 ...vui ser Marin de Resty et a vui ser Martholo de Zamagno... debiate partir de Ragusa doman di 14 del presente per tuto el zorno et andate ala presentia del voyuoda Sandal, Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD), *Lettere e commissioni, Lettere di Levante*, ser. 27/1, sv. 7, f. 20r, (13. 10. 1411.)

41 *E piu summamente alegratiue del acordo che fa fato per Bosna con el re Ungheria laudandoli la cossa com le piu belle parole che dio ve imprestera regraciando dio chel ne ha conplido el nostro desiderio che non la dio gratia el paese repossera. Lettere di Levante...*, sv. 7, f., 20r, (13. 10. 1411.)

propustila iskoristiti tu priliku za proširenje državnog teritorija.⁴² Poslanici Nikola de Goče i Matej de Gradi molbe za prepuštanjem Konavala i Dračevice poduprli su isticanjem dubrovačke vjernosti kruni.⁴³ Unatoč naglašavanju svoje lojalnosti i mnogo puta poslije, Dubrovčani se nisu sustezali raskinuti uspostavljene veze ovisnosti kada su im slobode bile ugrožene. Tako su na primjer poslanici Ivan de Gondula i Mihoč de Resti u svibnju 1413. godine zaprijetili Sigismundu da ukoliko se uvjere u točnost glasina da grad namjerava predati Veneciji, može ih prepustiti njima samima, ali prije toga mora osloboditi Republiku obveza prema kruni.⁴⁴ Taj primjer pokazuje da su Dubrovčani poštovali tradiciju i običaje, ali samo do određene granice, ne dopuštajući ugrozu opstanka i napretka svoje domovine.

2. Turbulentan prijelaz stoljeća

Društveno-političke promjene koje su zahvatile čitavu zapadnu Europu krajem 14. i početkom 15. stoljeća nisu mimoišle Dubrovnik i njegovo okruženje. Početkom 15. stoljeća promjene u organizaciji političkih struktura i društvenih mreža odnosa moći bile su posve vidljive, a zaokret u vođenju politike teritorijalnog širenja bio je njihova logična posljedica. Dubrovčani su pratili promjene i praktično djelovanje prilagođavali trenutnim okolnostima koje su ostavile dubok trag u svim porama društva i promijenile davno uspostavljene veze ovisnosti. Neizbježan zaokret značio je preusmjerenje glavnine diplomatskih izaslanstava prema dvorovima lokalnih velmoža u zaleđu, čiji je rast moći u odnosu na središnju vlast bio sve uočljiviji. Očitovao se u preuzimanju niza vladarskih ingerencija nad posjedima koji su im dani u naslijedno leno što je vodilo degradaciji moći središnje vlasti. Naznake krupnih promjena u Bosni bilježe se posljednjih desetak godina vladavine Tvrtka I. (1353.-1377. ban, 1377.-1391. kralj) da bi u Dabišino vrijeme (1391.-1395.)

42 Usp. *Diplomatarium...*, str. 205.

43 *...recordando che sempre fossimo e semo fideli a la corona come fo et a manifesto a tutto lo mondo. Lettere di Levante...*, sv. 7, f. 43v, (13. 5. 1412.); Usp. *Diplomatarium...*, str. 207.

44 Usp. *Dubrovačka akta...*, str. 219. Za interpretaciju ove upute i njezina povijesnog konteksta vidi: L. KUNČEVIĆ, *n. dj.*, str. 19.-21.

njemu podčinjene velmože bili priznati kao samostalni gospodari nad zemljom koja im je dana u „nasljedne plemenite baštine“.⁴⁵ Početkom 15. stoljeća ojačali bosanski velikaši uspjeli su zaokružiti svoje posjede. Iako su preuzeli niz vladarskih prava na svojim plemšćinama, nisu mogli bez pristanka „stanka“ bosanske vlastele, ili barem kralja, otuđiti dio državnog područja.⁴⁶ Morali su poštovati od davnine uspostavljene običaje, tradiciju i zakone kako bi njegova vlast bila percipirana kao legitimna.

Dubrovačka diplomatska inicijativa na prijelazu stoljeća podjednako je usmjerena prema hrvatsko-ugarskom i bosanskom kralju te dvorovima oblasnih gospodara u zaleđu. Dubrovčani su naginjali čas jednoj čas drugoj strani zbog još uvijek nedovoljno razjašnjenih okolnosti. Njihova neodlučnost proistjecala je iz saznanja da ih ishitrene odluke mogu skupo stajati zbog čega su vijećnici oprezno promišljali buduće poteze. Prema dubrovačkom analistu Restiju Dubrovčani su do Konavala nastojali doći preko konavoskog kneza i kraljeva miljenika Pavla Radinovića kojeg su 1389. godine pozvali u Dubrovnik te ga zamolili da nagovori vladara da im ustupi Konavle i Primorje, ili bar jedan od tih posjeda.⁴⁷ Izmijenjen odnos snaga u korist bosanskih velmoža potvrđen je darovnicom kojom je obitelj Sanković ustupila Konavle Dubrovniku 1391. godine⁴⁸ i Radičevom potvrdom svih dotada izdanih povelja raške, humske i bosanske vlastele u korist grada.⁴⁹ Ta darovnica nije imala vrijednost jer je donesena bez odobrenja kralja i bosanskih

45 Prvi znakovi suverenog vladanja rusaške gospode očituju se u povelji Sankovića koju su obezvrijedili Vlatko Vuković i Pavle Radinović te između sebe podijelili Konavle gdje su počeli ubirati carine što je bilo isključivo vladarsko pravo. Usp. M. ANČIĆ, *Na rubu Zapada...*, str. 72.-73. O zaokruženju teritorijalne vlasti *rusaške gospode* vidi: S. ĆIRKOVIĆ, „Rusaška gospoda“, *Istorijski časopis*, god. XXI., 1974., str. 12.-15.

46 Usp. MIHAILO DINIĆ, *Državni sabor srednjovjekovne Bosne*, Srpska akademija nauka, Beograd, 1955., str. 42.-48.

47 Usp. *Chronica Ragusina...*, str. 177.

48 Usp. *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, FRAN MIKLOSIČ (ur.), Apud Gulielmum Braumüller, Wienae, 1858., str. 217.-219; JOVAN MIJUŠKOVIĆ, „Humaska vlasteoska porodica Sankovići“, *Istorijski časopis*, god. XI., 1961., str. 36.-39.

49 Usp. JOSIP LUČIĆ, „Stjecanje, dioba i borba za očuvanje Dubrovačkog primorja 1399-1405“, *Arhivski vjesnik*, Zagreb, god. XI.-XII., 1968.-1969., str. 114; *Stare srpske povelje i pisma*, I/1., LJUBO STOJANOVIĆ (ur.), Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, knj. XIX, Beograd – Sremski Karlovci, 1929., str. 123.-126.

velmoža što potvrđuju imena svjedoka koji se na njoj navode, odreda njihovih užih srodnika.⁵⁰ Uspostavu dubrovačke vlasti spriječili su Pavle Radinović i Vlatko Vuković koji su krajem iste godine proširili svoje posjede na račun obitelji Sanković, pod pokroviteljstvom središnje vlasti.⁵¹ Dubrovačka inicijativa za stjecanje Konavala 1395. godine logično je bila usmjerena prema vojvodi Sandalju (1370.-1435.) i knezu Pavlu (+1415.) kojima su upućeni poklisari Mihoč de Resti i Vuk de Bobalio u Dračevicu i Konavle.⁵² Diplomatska akcija završila je neuspješno u ožujku, uz malu ogorčenost i negodovanje Dubrovčana zbog takva ishoda.⁵³ Budući da do rješenja nisu došli, pokušali su ponovno godinu dana kasnije steći Konavale i Primorje, ali ovaj put pregovorima na ugarskom dvoru.⁵⁴ Nastojanja da u još nekoliko navrata koncem 14. stoljeća dođu u posjed Primorja posredstvom hrvatsko-ugarskoga kralja ostala su bez većeg uspjeha. Tako su ga 26. veljače 1395. molili da posreduje za njih u tome kod bosanskoga kralja Dabiše, pa ponovno 16. lipnja iduće godine da preko vojvode Hrvoja (1350.-1416.) utječe na kraljicu Jelenu Grubu (1395.-1398.) i bosanske velmože.⁵⁵ Dubrovačko izravno obraćanje kralju Ostoji za prepuštanje Primorja i Konavala 1398. godine⁵⁶ motivirano je ponajprije njegovim učvršćivanjem na kraljevskom prijestolju.⁵⁷ Iako

50 Usp. *Monumenta serbica...*, str. 217.-219.

51 Usp. S. ČIRKOVIĆ, *Istorija...*, str. 171.

52 ...*de mittendo ambassiatam nostrum nobilium ad comitem Paulum et Sandallium in Canale et in Draçeuica*, DAD, *Reformationes*, ser. 2, sv. 34, f. 104v, (17. 2. 1395.); ...*de confirmando commissionem ambassiatorum iturum in Canalle et Draçeuica ad comitem Paulum et Sandallium*, isto, f. 73r, (23. 2. 1395.). Nije prošao prijedlog: *de concedendo licenciam ser Clementi de Gocis quod possit ire ad ponendum se cum comite Paulo ad Ciuitatem Veterum vel in Obod*, isto, f. 73v, (23. 2. 1395.); E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda...*, str. 96., nap. 322.

53 ...*de ponendo in commissionem ambassiatorum predictum quod debeant impetrare unam literam a domino nostro quod ipse rogat regem Bossine quod nos habeat recommissionis in petitionibus nostris super contrata de Cannali comune nostro concedenda.*, *Reformationes*, sv. 30, f. 73v, (26. 2. 1395.). Odbijena je Sandaljeva i Pavlova zamolba da im se ustupi jedna barka, isto, f. 74r, (11. 3. 1395.); E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda...*, str. 97., nap. 322.

54 Usp. *Chronica Ragusina...*, 186; J. LUČIĆ, „Stjecanje...“, str. 110.

55 Usp. *Reformationes*, sv. 30, f. 89v, (16. 6. 1396.); *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siècle*, II., NICOLA IORGA (ur.), E. Leroux, Paris, 1899., str. 61.

56 Usp. J. LUČIĆ, „Stjecanje...“, str. 19.

57 ...*noviter creatum regem Bossinensem*. Usp. *Stare srpske povelje i pisma...*, str. 243. Okrunjen je u proljeće 1399. godine, M. DINIĆ, *n. dj.*, str. 34., nap. 4.

je otvoreno iskazao voljnost za prodaju,⁵⁸ iz odluka dubrovačkih vijeća može se iščitati rezerviranost,⁵⁹ sve dok se posve ne razazna njegov položaj i iskristalizira politička situacija u Bosni. Dubrovčani su u počecima pregovora s Ostojom oslonac za izvršenje željene transakcije potražili u vojvodi Radiču, koji se smatrao baštinikom teritorija u Humu i Primorju. Njegovu vlast nad Humom podržavao je bosanski kralj,⁶⁰ no Dubrovčani su bili svjesni pada njegove moći, koja se ubrzo očitovala gubitkom posjeda i potpore ostalih bosanskih velmoža, zbog čega su ga isključili iz daljnjeg tijeka diplomatskih pregovora. Dubrovačka odluka o prebacivanju uporišta s Radiča na vojvodu Hrvoja Vukčića, koji je oko sebe okupio vodeću političku strukturu Bosne, pokazala se posve opravdanom.⁶¹ Hrvoje je početkom 15. stoljeća izgradio status najmoćnijeg velikaša u Hrvatskom i Bosanskom Kraljevstvu što su Dubrovčani ispravno uočili te računali na njegov položaj u realizaciji vlastitih interesa.

3. Izravni pregovori s gospodarima željenih teritorija

Dubrovačka strategija kojom bi se došlo do novih teritorija Sigismundovim posredovanjem, davala je skromne ili nikakve rezultate kroz više desetljeća. Posljednji tragovi te inicijative bilježe se sredinom drugog desetljeća 15. stoljeća kada su ga zamolili da uputi svoje predstavnike kao potporu poslanstvu koje se zaputilo vojvodi Sandalju i knezu Pavlu Radinoviću.⁶² Provedena akcija rezultirala je neželjenim zaoštavanjem odnosa vojvode Sandalja prema Dubrovčanima za koje je držao da rade protiv njegovih interesa.⁶³ Izravni pregovori s gospodarima željenih teritorija, iako su sporo davali rezultate, pokazali su se kao jedini mogući put za ostvarenje planova o teritorijalnom proširenju.

58 Usp. *Reformationes...*, sv. 31, f. 115v, (20. 5. 1398.); *Notes...*, str. 73.

59 Usp. *Reformationes...*, sv. 31, f. 32r, (9. 8. 1398.); *isto*, f. 170r, (10. 8. 1398.); *isto*, f. 119r (13. 8. 1398.); *isto*, f. 119v, (30. 8. 1398.); J. LUČIĆ, „Stjecanje...“, str. 118.

60 Usp. *Stare srpske povelje i pisma...*, str. 129.-132.

61 Usp. S. ČIRKOVIĆ, *Istorija...*, str. 186.; E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda...*, str. 105., 108.-109.

62 Usp. RADOŠLAV GRUJIĆ, „Konavli pod raznim gospodarima od XII. do XV. vijeka“, *Srpska kraljevska akademija*, Spomenik Zemun, god. LXVI., 1926., str. 21.

63 Usp. *Lettere di Levante...*, sv. 7, f. 104r, (21. 5. 1414.); E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda...*, str. 201.

Daljnji ishod uloženi napora ovisio je o promjenjivim odnosima vlasnika Konavala koji nisu imali istovjetna gledišta oko budućnosti toga prostora.⁶⁴ Dubrovčani su imali više izgleda za uspjeh u razdobljima njihove izmirenosti, kakvo je bilo 1418.,⁶⁵ pa ponovno početkom veljače 1423. godine (*pace et concordio tra voiuoda et Radossauo*). Kosače i Pavlovići dali su svoj načelni pristanak za ustupanje Konavala 1418. godine, u ozračju još uvijek tinjajućeg neprijateljstva i nesigurnih prilika u okruženju, koje su prijetile da ostanu bez svojih posjeda.⁶⁶

Unatoč tome što su se pregovori vodili izravno s gospodarima željenih teritorija, Dubrovčani nisu propustili istovremeno imati svoje predstavnike na bosanskom i ugarskom kraljevskom dvoru.⁶⁷ Još na izmaku 1418. godine odaslali su bosanskom kralju dvojicu vlastelina s bogatim darom od 500 dukata.⁶⁸ Nije poznat sadržaj njihovih razgovora, no zbog tako izdašnog poklona može se pretpostaviti da je bilo govora o prepuštanju Konavala. Dubrovački poslanici istovremeno su boravili i na ugarskom dvoru. Izabrani su u ožujku 1418.,⁶⁹ a opozvani u lipnju 1419. godine.⁷⁰ Nije poznato jesu li sa Sigismundom razgovarali o ustupanju Sandaljeva dijela Konavala, jer naputci vijeća, kao ni odgovori poklisara, nisu sačuvani.

Nećkanje Dubrovčana oko toga hoće li zatražiti potvrdu Stjepana Ostojića (1418.-1421.) za postignuti dogovor s vojvodom Sandaljem u lipnju 1419. godine vezan za ustupanje njegova dijela Konavala dobar je pokazatelj sukoba formalnih i realnih odnosa moći.⁷¹ Iako je stvarna

64 Usp. *Lettere di Levante...*, sv. 7, f. 134r, (24. 8. 1415.); ESAD KURTOVIĆ, „Dubrovačko-ugarski pokušaji zatvaranja konavoskog kruga 1407.-1415. godine“, *Hrvatska misao*, god. V., (2001.), br. 19.-20., str. 75.

65 Njihovo pomirenje možda je uvjetovano smrću kralja Ostoje, vidi: P. ŽIVKOVIĆ, *n. dj.*, str. 74.-76.; E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda...*, str. 217.

66 Usp. NENAD VEKARIĆ, *Vlastela grada Dubrovnika, 1. Korijeni, struktura i razvoj dubrovačkog plemstva*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2011., str. 40.

67 Usp. DAD, *Acta Maioris consilii*, ser. 8, sv. 1, f. 106r, (21. 3. 1418.); *isto*, f. 126r, (22. 10. 1418.); *isto*, f. 148v, (18. 4. 1419.)

68 Usp. DAD, *Acta Consilii Rogatorum*, ser. 3, sv. 2, f. 4r, (19. 10. 1418.); *isto*, f. 6v, (16. 11. 1418.); *isto*, f. 6v, (21. 11. 1418.)

69 Usp. *Acta Maioris consilii*, sv. 1, f. 107r, (22. 3. 1418.)

70 Usp. *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 2, f. 34r, (6. 6. 1419.)

71 *...de portando consilio minori ut dictam partem una sine altra cum confirmatione regis*

moć bosanskog kralja bila mala, Dubrovčani nisu bili spremni ući u zadobiveni teritorij bez njegova odobrenja, uvažavajući formalni status koji mu je pripadao kao nositelju krune. Stjepan Ostojić, doveden pred gotov čin, sankcionirao je dogovoreno 4. prosinca 1419. godine.⁷² Njegova povelja uključivala je cijele Konavle i Sokol, iako to nije odgovaralo stvarnom stanju. Esad Kurtović pretpostavlja da je izmirenje Kosača i Pavlovića uključivalo zajedničku prodaju Konavala koji su bili kamen smutnje u njihovim odnosima. Bosanski kralj morao je potvrditi unaprijed dogovoreno, bez obzira što nije ispoštovano do kraja. Pretpostavljalo se da će se to otvoreno pitanje urediti naknadnim dogovorom Dubrovčana i vojvode Petra Pavlovića.⁷³ Bosanski kralj je u svojoj povelji krnjenje državnog teritorija pravdao time što su Konavle dubrovačka *baština od davnina*. To se opravdanje činilo anakrono u vremenu kada su novac i drugi oblici materijalnih ustupaka i nagrađivanja bili dominantni kao sredstvo uvjeravanja za prepuštanje željenih teritorija. Bez obzira na to, Dubrovčani su isti argument pokušali aktualizirati i znatno kasnije na Porti, no bez ikakva uspjeha.⁷⁴

4. Pregovori u razdoblju krize

4.1. Dubrovačko-bosanski rat

Dubrovačke odluke s ciljem zadržavanja stečenih teritorijalnih pozicija tijekom Dubrovačko-bosanskog rata 1403.-1404. godine također se mogu interpretirati kroz prizmu odnosa moći. Naime, bosanski kralj okupio je s prilično velikim uspjehom oko sebe koaliciju nezadovoljnih bosanskih velmoža čije je držanje utjecalo na položaj grada. Intenzitet njihove zainteresiranosti za Ostojine planove paralelno je pratio rast moći napuljskog kralja Ladislava (1377.-1414.) kojemu su otvoreno

---

Bosne, Acta Consilii Rogatorum, sv. 2, f. 24r, (20. 4. 1419.); ...*de acceptando alteram partem eisdem Canalis sine confirmatione regis, isto*, f. 30r, (11. 5. 1419.). Usp. E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda...*, str. 223.; R. GRUJIĆ, „Konavli...“, str. 23.

⁷² Usp. *Stare srpske povelje i pisma...*, str. 559.-561.

⁷³ Usp. E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda...*, str. 323.-324.

⁷⁴ Usp. ĆIRO TRUHELKA, „Konavoski rat (1430.-1433.)“, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, god. XXIX., 1917., str. 181.-182.

iskazivali podršku. Dubrovčani su izlaz iz neugodnog položaja tražili na ugarskom dvoru, ali glavninu diplomatskih aktivnosti usmjerili su prema bosanskom kralju i njegovim podložnicima s kojima su nastojali pronaći mirna rješenja.⁷⁵ Ipak, rezultati poklisara koji su boravili na njihovim dvorovima nisu ovisili toliko o njihovoj umješnosti, vičnosti službi i doraslosti povjerenim zadaćama koliko o široj političkoj slici i odnosima moći unutar trokuta Bosna – Ugarska – Napulj.

Izravni dubrovački susjedi vojvoda Sandalj Hranić i knez Pavle Radinović djelovali su složno tijekom sukoba, jer su im posjedi bili jednako pozicionirani, pa i isprepleteni. Obojica su se odlučili zauzeti neutralan stav, bar po izbijanju rata.⁷⁶ Kako na njih nisu mogli računati, Dubrovčani su ispravno uočili da najveću korist mogu imati od Hrvoja Vukčića koji je svoj osobni vrhunac dosegnuo 1403. godine. Posjedovao je dostatnu snagu da zaustavi Ostoju u njegovim, za Dubrovčane, nepovoljnim planovima. Problem je ležao u tome što su Hrvojevi interesi u tom trenutku još uvijek bili čvrsto vezani uz politiku koju je Ostoja propagirao pa nije našao dostatan motiv niti u 500 dukata koje su mu Dubrovčani ponudili za mirovno posredovanje.⁷⁷

Dubrovački apeli za pomoć izneseni pred hrvatsko-ugarskim kraljem oslanjali su se na prizivanje vjernosti kruni.⁷⁸ Poklisari su istovremeno naglašavali da ratovi Ugarske i Bosne nikada nisu podrazumijevali dubrovačko uplitanje.⁷⁹ Svoju neutralnost potvrdili su i na

75 Usp. VALENTINA ZOVKO, *Uloga poklisara u širenju teritorija Dubrovačke Republike na zaleđe (krajem 14. i početkom 15. stoljeća)*, (neobjavljena disertacija), Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji, 2012., str. 72.-110.

76 S. ĆIRKOVIĆ, *Istorija...*, str. 199.; GAVRO A. ŠKRIVANIĆ, „Rat bosanskog kralja Ostoje sa Dubrovnikom“, *Vesnik Vojnog muzeja JNA*, god. V., (1958.), br. 2., str. 46.; E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda...*, str. 117.

77 *...habiti per provixian in vi vostra de la terra nostra ogne anno ducati cinquecento l'anno metandono vui in hona paxe cum Bosna*. Usp. *Lettere di Levante...*, sv. 4, f. 30r, (26. 6. 1403.); *Notes...*, str. 95.

78 *Serenissima maiesta, la clemencia vostra po pensar in quante fatighe sta quella vostra cita de Ragusa per mantignir la debita fedelta che da ogni parte semo circumdati da inimixi. Et de plui ne agrieva de Dalmacia, che sia divixa da nui, et che per aluna de quelle terre de Dalmacia non possan passar li nostri*. Usp. *Lettere di Levante...*, sv. 4, f. 63r, (20. 4. 1404.); *Diplomatarium...*, str. 158.

79 Istaknut je primjer Radivojevića iz vremena smrti kralja Dabiše. Usp. *Lettere di Levante...*, sv. 4, f. 29r, (25. 6. 1403.); E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda...*, str. 117.

primjeru sukoba Ludovika Anžuvina i Tvrtka I. u kojem zbog takva držanja nisu imali poteškoća.⁸⁰ Sigismundova presuda da bosanski kralj mora prepustiti Dubrovčanima teritorije koje im osporava potvrdila je njegov status vrhovnog autoriteta nad zemljama koje su ulazile u njegovu vladarsku i krunsku domenu. Vremenski se preklapila s raspletom političke situacije u Bosni praćene opadanjem moći i Ostojinom izolacijom od strane bosanskih velmoža koji su na vrijeme uvidjeli da njegove pretenciozne ambicije nemaju budućnost. Ostojin krah značio je uspon lokalnih velmoža, a time i nužnost zaokreta u vođenju diplomatske politike zbog teritorijalnog širenja.

Bosanski kralj nije se mirio s degradacijom svoga položaja pa je izlaz iz nezavidne situacije u kojoj se našao pokušavao pronaći na razne načine. Prije svega ustrajao je na izmirenju sa Sigismundom, što su Dubrovčani na sve načine nastojali spriječiti.⁸¹ Nije isključeno da je koketirao i s Napuljem,⁸² dok je Mlečanima dao veliku trgovačku privilegiju s krupnim povlasticama za njihove trgovce.⁸³ Ipak, ništa mu nije pomagalo da se izvuče iz škripca proisteklog iz razlaza s bosanskim velmožama, predvođenih Hrvojem, te gubitkom oslonca u Ladislavu Napuljskom. Primirje koje je Ostoja sklopio s hrvatsko-ugarskim kraljem početkom prosinca 1403. godine⁸⁴ nagnalo je Dubrovčane da ravnotežu u odnosima moći potraže u hercegu Hrvoju Vukčiću, s kojim su sredinom siječnja 1404. godine u Zvečaju na Vrbasu sklopili savez protiv Ostoje.⁸⁵ Taj je dogovor vjerojatno propao jer je podrazumijevao da se Hrvoje nađe pod okriljem hrvatsko-ugarskoga kralja, pod čijim se pokroviteljstvom trebala izvesti smjena na bosanskom prijestolju.⁸⁶ Unatoč postignutom dogovoru s Dubrovčanima, čini se da je Hrvoje

80 Usp. *Lettere di Levante...*, sv. 4, f. 29r, (25. 6. 1403.)

81 Dubrovački poklisari trebali su istaknuti kralju kako su čuli: *come vuy sette a far acordio cum lo re Hostoya*. P. MATKOVIĆ, „Spomenici...“, str. 187.

82 Usp. E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda...*, str. 124., nap. 424.

83 Usp. M. ŠUNJIĆ, *n. dj.*, str. 100.-101.; M. DINIĆ, *n. dj.*, str. 26.

84 *...come el acordo re Ostoia cum Bossina al nostro signor cum li modi uxadi avanti. Diplomatarium...*, str. 151.; P. MATKOVIĆ, „Spomenici...“, str. 189.; P. ČOŠKOVIĆ, „Krstjanin Vlatko Tumurlić i njegovo doba (1403.-1423.)“, *Chroatica Christiana Periodica*, god. XIX., (1995.), br. 35., str. 25.

85 Usp. J. LUČIĆ, „Stjecanje...“, str. 137.; GAVRO A. ŠKRIVANIĆ, *n. dj.*, str. 58.

86 Usp. *Stare srpske povelje i pisma...*, str. 455.-457.; E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda...*, str. 124.-125.

bio istovremeno spreman staviti se pod zaštitu Ladislava Napuljskog s kojim nije prekinuo kontakte.⁸⁷

Ti događaji najbolji su pokazatelj munjevitih izmjena političkih i društvenih odnosa moći početkom 15. stoljeća u kojima su se Dubrovčani snalazili kako su najbolje umjeli. Iako su se formalno izborili za posjede obitelji Sanković, na njih nisu mogli računati. Nakon detronizacije Ostoje oni su prešli u vlasništvo vojvode Sandalja koji je uživao pristanak cijele Bosne u njihovu kažnjavanju. To mu je omogućilo samovoljno ponašanje i neuvažavanje dubrovačkih argumenata u dokazivanju prava na te teritorije.⁸⁸ Nakon dugih i napornih pregovora Dubrovčani se nisu libili zaprijetiti vojvodi da će izaći sa žalbom na njegove postupke pred „stanak“, bosanskog kralja i Hrvoja Vukčića od kojih će zatražiti pravdu.⁸⁹ Vojvoda Sandalj mogao si je dozvoliti priličnu samovolju u nepriznavanju valjano sklopljenog ugovora jer je dosegao osobni vrhunac moći, što mu je išlo na ruku u odugovlačenju dovršetka pregovora i ishoda što većih ustupka za prepuštanje zaposjednutih teritorija.⁹⁰

4.2. Konavoski rat

Konavoski rat (1430.-1433.) nosio je, kao i svaki drugi vojni sukob, poremećaje u odnosima moći koje su Dubrovčani nastojali iskoristiti kako bi u potpunosti uništili vojvodu Radoslava Pavlovića i domogli se njegovih posjeda. Poklisari su promjenjivo tražili Vrm, Klobuk i Bileću, neprekidno insistirajući na Trebinju s Lugom.⁹¹ Sukob u početnoj fazi nije davao rješenja koja su se pretočila u potragu za pomirljivijim ishodima prema dirigiranom odnosu snaga, posebno nakon uključivanja Osmanlija kao arbitara među zaraćenim stranama.

87 Usp. FERDO Šišić, „Nekoliko isprava iz početka XV. stoljeća“, *Starine JAZU*, god. XXXIX., 1938., str. 238.-239.; E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda...*, str. 124.

88 Usp. *Lettere di Levante...*, sv. 4, f. 68v, (4. 8. 1404.); *Povelje i pisma...*, str. 260.; *Notes...*, str. 104.

89 Usp. *Lettere di Levante...*, sv. 4, f. 73v, (15. 9. 1404.); *Notes...*, str. 105.; J. LUČIĆ, „Stjecanje...“, str. 139.

90 Usp. *Lettere di Levante...*, sv. 4, ff. 85r-85v, (18. 3. 1405.); *isto*, f. 89v, (31. 3. 1405.); *isto*, f. 90v, (7. 4. 1405.); *isto*, f. 93r, (30. 4. 1405.); *isto*, f. 95v, (10. 5. 1405.); *isto*, f. 97v, (21. 5. 1405.)

91 *Possa solamente auer Tribigne e Lugh con li suoi confini in perpetuo e patrimonio e che li liubibratich non possano abitar in territorio de Chelmo. Lettere di Levante...*, sv. 10, f. 172r, (26. 6. 1430.); *isto*, f. 176r, (1. 7. 1430.); *isto*, f. 182v, (15. 7. 1430.)

Ključna osoba po izbijanju spora bio je vojvoda Sandalj, respektiran kod Osmanlija i bosanskog kralja. Nasuprot njemu Tvrtko II. je u inicijalnoj fazi sukoba nastupio kao slab, povodljiv i nesposoban samostalno donositi važnije odluke. Bez obzira na takav položaj bosanskog kralja, Dubrovčani se nisu usuđivali poduzimati krupnije poteze bez njegova odobrenja. Na dubrovački poziv za sudjelovanjem u ligi protiv vojvode Radoslava, bosanski kralj je odgovorio da se najprije mora savjetovati s vojvodom Sandaljem i Vukašinom Zlatonosovićem.⁹² Njegov gubitak autoriteta potvrđen je nakon unutrašnjeg razdora u Bosni, prouzrokovano neprijateljskim stavom obitelji Zlatonosović.⁹³ Ta ugledna obitelj pozvala je vojvodu Sandalja na formiranje lige bez kralja Bosne, a pri tome nije isključila ni mogućnost da joj se priključi despot Đurađ Branković (1427.-1456.).⁹⁴ Vojvodi Sandalju bilo je dosta Tvrtkove prevrtljivosti, pa je Dubrovčanima predlagao dvočlanu ligu, no oni na to nisu bili spremni.⁹⁵ Sandalju su se pravdali da bi na taj način izigrali povjerenje svoga vrhovnog suverena.⁹⁶

Koliko su se okolnosti izmijenile u odnosu na početak sukoba svjedoče glasine koje su se pojavile 1431. godine o savezu između Sandalja, Radoslava Pavlovića i nekih drugih bosanskih velmoža uperenog protiv Tvrtka II.⁹⁷ Dubrovčani ni tada nisu bili spremni povući radikalne poteze protiv vojvode Radoslava bez pristanka bosanskog kralja. Znali su da

---

92 *A quanto el dice per lo intrar in liga con nuy voler auer consero cum voiuoda Sandal e Vochasino Slatonoseuich. Lettere di Levante...*, sv. 10, f. 131v, (13. 5. 1430.); E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda...*, str. 305., nap. 1078. U tome trenutku kralj još uvijek nije bio upoznat s namjerama Vukašina Zlatonosovića da se čvršće veže za njegova neprijatelja despota Đurađa Brankovića čime je kršio „vjernu službu“ i „vjeru gospodsku“, vidi: PAVO ŽIVKOVIĆ, IVANA JAKIĆ, MARIJA BRANDIĆ, „Uloga bosanskog kralja u Konavoskom ratu“, *Povijesni zbornik*, Osijek, god. III., 2008., str. 20.-24.

93 Usp. P. ŽIVKOVIĆ, *n. dj.*, str. 146.

94 Usp. *isto*, str. 150.-151.

95 *Vui li direti chel non resta de arecordar e suader per ogni via e modo lui sauera e pora al re per indurlo a far la liga e unita con la sua corona e voiuoda Sandagl e nui. Lettere di Levante...*, sv. 10, f. 193r, (14. 8. 1430.)

96 Vidi: E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda...*, str. 313., nap. 1117.

97 *Di noue de qualunche parte datiue a spiar et saper. Et specialmente de la liga la qual se dice fatta tra voiuoda Sandagl e Radossauo et altri baroni de Bosna contra lo re perche, e in que modo e fatta. Lettere di Levante...*, sv. 11, f. 21r, (10. 3. 1431.); E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda...*, str. 314.

ih je to moglo kasnije skupo stajati jer je njihov neprijatelj bio dvostruki kletvenik: bosanskog kralja i Osmanskog Carstva. Dubrovačka bojžan pokazala se opravdanom kada je Tvrtko II. ponovno uzeo pod zaštitu svoga neposlušnog podanika.⁹⁸ Intervencija i prividni uspjesi vojvode Radoslava na Porti utjecali su na promjenu njegova stava. Tvrtkov prevrat pratio je njegovo razmimoilaženje s Dubrovčanima, ali i sve veće udaljavanje od vojvode Sandalja kojemu je zamjerao udruživanje sa Zlatonosovićima i prizivanje stranih sila, posebno srpskog despota, kako bi se riješili sukobi na području pod njegovom vlašću.

Zaključak

Povjesničari su za proces širenja dubrovačkih granica u 14. i 15. stoljeću pokazali veliki interes, ali dosada se njegovoj analizi nije pristupalo iz kuta odnosa moći i recipročnih veza ovisnosti koje su odredile mogućnosti i ishode dubrovačkih napora u ostvarenju toga cilja. Vanjskopolitičke odluke o proširenju dubrovačkog teritorija u 14. i 15. stoljeću potvrđuju da je vodstvo grada vodilo računa o sustavu veza koje su tvorile srednjovjekovnu hijerarhiju vlasti. Brojne i isprepletene prostorno-društvene mreže odnosa moći te složene i uzajamne veze zavisnosti oblikovale su kategorije i predodžbe po kojima je funkcionirao srednjovjekovni svijet. One su pozicionirale grad prema njegovoj okolini: hrvatsko-ugarskom i bosanskom kralju, njegovim podanicima, Veneciji i Porti te su u velikoj mjeri odredile tijek i ishode uloženi napora u stjecanje novih teritorija. Vodstvo grada imalo je razrađenu strategiju širenja, a njezin sastavni dio bio je brižan odabir osoba kojima će uputiti poslanstva na pregovore zbog ishoda novih teritorija. Vijećnici su vodili računa o njihovu pripisanom i realnom položaju na koji su utjecali ideološki, ekonomski i politički čimbenici, posebno uočljivi u razdobljima vojnih sukoba. Politička moć koju su uživali izvirala je iz institucionalne i teritorijalne regulacije mnogobrojnih aspekata društvenih odnosa.⁹⁹ Izuzetno važno pokazalo se uspostaviti pravovremene kon-

98 Usp. *Lettere di Levante...*, sv. 11, f. 68v, (19. 1. 1432.)

99 MICHAEL MANN, *The Sources of Social Power*, sv. I., Cambridge University Press, Cambridge, 1986., str. 26.

takte s onim osobama koje su u određenom trenutku uživale dostatnu moć da samostalno donose krupne odluke ili su imale snagu pospješiti provedbu dubrovačkih ekspanzionističkih planova.

Prema krajnjem odredištu poslanstava dubrovačku diplomatsku inicijativu možemo podijeliti na onu usmjerenu prema hrvatsko-ugarskom kralju i stvarnim gospodarima priželjkivanih teritorija. Prva etapa pregovora odvijala se većinom na ugarskom dvoru koji je uživao vrhovni autoritet nad svim zemljama koje su ulazile u kraljevsku i krunsku domenu. Bosanski kralj i podčinjene mu velmože teoretski su bili obvezni pokoravati se odlukama hrvatsko-ugarskoga kralja na što su Dubrovčani računali u iznošenju svojih teritorijalnih prošnji, pogotovo jer su ga od 1358. godine priznavali kao svoga vrhovnog suverena. U drugoj etapi pregovori se postupno izmiještaju na dvorove oblasnih gospodara u zaleđu koji su preuzeli niz vladarskih ovlasti nad posjedima koji su im dani u nasljedno dobro. Navedene promjene u vođenju ekspanzionističke politike počinju se nadzirati početkom 15. stoljeća kada izmijenjene političko-društvene okolnosti vidljivo utječu na transformaciju moći i pomake u tradicionalnom odnosu vlasti. Istovremeno su značile i nužnost izmjene dubrovačke strategije širenja koja se sve više oslanjala na posjedovanje pravovremenih i potpunih informacija, postojanje organizacije, logistike, komunikacije, kontrole ljudi i teritorija. Brze izmjene savezništva, političke moći i društvenih struktura vlasti, posebice u razdobljima sukoba (Dubrovačko-bosanski i Konavoski rat) nalagale su da, osim uvažavanja tradicionalnog uređenja, skrb za opće interese uvažava realne odnose snaga. U tu su svrhu gradske vlasti nastojale uspostaviti pragmatične veze surađujući s okolnim svijetom što je pospješivalo ostvarenje ekspanzionističkih ciljeva.

Pregovori o proširenju dubrovačkoga teritorija pokazali su se ovim o naslijeđenim vrijednostima i ideološkim shemama, ali i novim shvaćanjima te promjenama autoriteta i odnosa moći koja su nova vremena donosila. Vodstvo grada oblikovalo je strategiju širenja s univerzalnim ciljem – da bude uspješna. Dubrovčani su u nastojanjima za proširenjem državnih granica poštovali tradicionalno uređenje srednjovjekovnog svijeta. Istovremeno su nastojali odluke, koje su pratile

širenje, prilagoditi zakonitostima povijesnog trenutka. Naposljetku su se služili onim mjerama koje je realnost u kojoj su živjeli nametala kao najprikladnije za dosizanje njihovih teritorijalnih aspiracija. Pri tome su stari običaji i odnosi moći gubili na važnosti u usporedbi sa stvarnim interesima i potrebama koji su postali glavni pokretači diplomatskog djelovanja. Odnosi moći bili su važan čimbenik u procesu pregovaranja o proširenju teritorijalnih granica, a povratno su djelovali kao indikator društvenih promjena. Mreže moći pretpostavljale su uključenost različitih subjekata s njihovim partikularnim ciljevima. Dubrovčani su u tom sustavu tražili svoje mjesto i način da ga što bolje iskoriste.

Izvori i literatura

Izvori

Neobjavljeni

- Državni arhiv u Dubrovniku
- *Reformationes*, ser. 2, sv. 30-31, 34.
- DAD, *Lettere e commissioni, Lettere di Levante*, ser. 27/1, sv. 4, 7, 10-11.
- *Acta Maioris consilii*, ser. 8, sv. 1.
- *Acta Consilii Rogatorum*, ser. 3, sv. 2.

Objavljeni

- *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451) item Joannis Gundulae (1451-1484)*, NATKO NODILO (ur.), JAZU, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 25, Zagabriae, 1893.
- *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, XII, TADIJA SMIČIKLAS (ur.), JAZU, Zagreb, 1914.

- *Diplomatarium relationum reipublicae ragusanae cum regno Hungariae*, GIUSEPPE GELCICH, LÁJOS THALLÓCZY (ur.), Kiadja a M. Tud. Akademia Tort. Bizottsaga, Budapest, 1887.
- *Dubrovačka akta i povelje*, I/1, I/2, JOVAN RADONIĆ, (ur.), Srpska kraljevska akademija, Zbornik za istoriju jezik i književnost srpskog naroda, Beograd, 1934.
- *Iz dubrovačkog arhiva*, III., MIHAILO DINIĆ, (ur.), Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, Odeljenje III, knj. 22., Beograd, 1967.
- LUCIUS, IVAN, *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*, Apud Ioannem Blaeu, Amstelaedami, 1666.
- LUČIĆ, JOSIP, „Stjecanje, dioba i borba za očuvanje Dubrovačkog primorja 1399-1405.“, *Arhivski vjesnik*, Zagreb, god. XI.-XII., 1968.-1969., str. 99.-201.
- MATKOVIĆ, PETAR, „Spomenici za dubrovačku povjest u vrijeme ugarsko-hrvatske zaštite“, *Starine JAZU*, 1869., str. 141.-210.
- *Monumenta Ragusina, Libri reformationum*, II., JOSIP GELCICH (ur.), *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium*, JAZU, XIII, Zagabriae, 1882.
- *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, FRAN MIKLOSICH (ur.), Apud Gulielmum Braumüller, Wienae, 1858.
- *Notes et extraits pour servir a l`histoire des croisades au XVe siècle*, II., NICOLA IORGA (ur.), E. Leroux, Paris, 1899.
- *Stare srpske povelje i pisma*, I/1., LJUBO STOJANOVIĆ (ur.), Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, knj. XIX, Beograd-Sremski Karlovci, 1929.
- FERDO Šišić, „Nekoliko isprava iz početka XV. stoljeća“, *Starine JAZU*, god. XXXIX., 1938., str. 129.-320.

Literatura

- ANČIĆ, MLADEN, „Bosanska banovina i njezino okruženje u prvoj polovici 13. stoljeća“, u: *Fenomen „krstjani“ u srednjovjekovnoj Bosni i Humu*, FRANJO ŠANJEK (ur.), Institut za istoriju u Sarajevu, Hrvatski institut za povijest, Sarajevo – Zagreb, 2005., str. 11.-25.
- ANČIĆ, MLADEN, „Od tradicije „sedam pobuna“ do dragovoljnih mletačkih podanika. Razvojna putanja Zadra u prvom desetljeću 15. stoljeća“, *Povijesni prilozi*, Zagreb, god. XXXVII., (2009.), br. 37., str. 43.-96.
- ANČIĆ, MLADEN, *Na rubu Zapada. Tri stoljeća srednjovjekovne Bosne*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001.
- BABIĆ, ANTO, „Diplomatska služba u srednjovjekovnoj Bosni“, *Radovi Naučnog društva Bosne i Hercegovine* 5, knj. XIII, 1960., str. 11.-70.
- BRUNNER, OTTO, *Land and Lordship. Structures of Governance in Medieval Austria*, University of Philadelphia Press, Philadelphia, 1992.
- CANNING, JOSEPH P., „Introduction: politics, institutions and ideas“, u: *The Cambridge History of Medieval Political Thought C. 350- C. 1450*, JOHN H. BURNS (ur.), Cambridge University Press, Cambridge, 1991., str. 1.-8.
- CANNING, JOSEPH P., „Law, sovereignty and corporation theory, 1300-1450“, u: *The Cambridge History of Medieval Political Thought C. 350- C. 1450*, JOHN H. BURNS (ur.), Cambridge University Press, Cambridge, 1991., str. 454.-475.
- ĆIRKOVIĆ, SIMA, „Rusaška gospoda“, *Istorijski časopis*, god. XXI., 1974., str. 5.-17.
- ĆIRKOVIĆ, SIMA, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, Srpska književna zadruga, Beograd, 1964.
- ČOŠKOVIĆ, PEJO, „Krstjanin Vlatko Tumurlić i njegovo doba (1403.-1423.)“, *Chroatica Christiana Periodica* god. XIX., (1995.), br. 35., str. 1.-54.

- DINIĆ, MIHAILO, *Državni sabor srednjovjekovne Bosne*, Srpska akademija nauka, Beograd, 1955.
- FORETIĆ, VINKO, „Godina 1358. u povijest Dubrovnika“, *Starine JAZU*, god. L., 1960., str. 251.-278.
- FORETIĆ, VINKO, *Povijest Dubrovnika do 1808., Od osnutka do 1526.*, I dio, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1980.
- GRUJIĆ, RADOSLAV, „Konavli pod raznim gospodarima od XII. do XV. vijeka“, *Srpska kraljevska akademija, Spomenik Zemun*, god. LXVI., 1926., str. 1.-121.
- GUENÉE, BERNARD, *States and Rulers in Later Medieval Europe*, Basil Blackwell Ltd, Oxford, 1985.
- JANEKOVIĆ RÖMER, ZDENKA, „Ragusan Views of the Venetian Rule“, u: *Balcani occidentali, Adriatico e venezia fra XIII e XVIII secolo/ Der westliche Balkan, der Adria-raum und Venedig (13.-18. Jahrhundert)*, GHERARDO ORTALLI, OLIVER JENS SCHMITT (ur.), Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Venedig – Beč, 2009., str. 53.-76.
- JANEKOVIĆ RÖMER, ZDENKA, „Stjecanje Konavala: Antička tradicija i mit u službi diplomacije“, u: *Konavle u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti*, sv. 1, Zavod za povijesne znanosti HAZU, Dubrovnik, 1998., str. 31.-45.
- JANEKOVIĆ RÖMER, ZDENKA, *Višegradski ugovor temelj Dubrovačke Republike*, Golden marketing, Zagreb, 2003.
- KANTOROWICZ, ERNST H., *The Two King`s Bodies: A Study in Medieval Political Theology*, Princeton University Press, Princeton, 1967., prema: *Die zwei Körper des Königs: Eine Studie zur politischen Theologie des Mittelalters*, Klett-Clotta, Stuttgart, 1992.
- KREKIĆ, BARIŠA, *Dubrovnik in the 14th and 15th centuries: A City between East and West*, University of Oklahoma Press, Norman, 1972.

- KUNČEVIĆ, LOVRO, „O dubrovačkoj *libertas* u kasnom srednjem vijeku“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, god. XLVI., 2008., str. 9.-64.
- KURTOVIĆ, ESAD, „Dubrovačko-ugarski pokušaji zatvaranja konavoskog kruga 1407.-1415. godine“, *Hrvatska misao*, god. V., (2001.), br. 19.-20., str. 63.-76.
- KURTOVIĆ, ESAD, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2009.
- LUČIĆ, JOSIP, „Povijest Dubrovnika u djelima Ivana Luciusa“, u: *Dubrovačke teme*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1991.
- MANN, MICHAEL, *The Sources of Social Power*, I., Cambridge University Press, Cambridge, 1986.
- MIJUŠKOVIĆ, JOVAN, „Humaska vlasteoska porodica Sankovići“, *Istorijski časopis* god. XI., 1961., str. 17.-54.
- MUIR, EDWARD, „Was there Republicanism in the Renaissance Republics? Venice after Agnadello“, u: *Venice Reconsidered: The History and Civilization of an Italian City-State, 1297.-1797.*, JOHN J. MARTIN, DENNIS ROMANO (ur.), The John Hopkins University Press, Baltimore, 2000., str. 137.-167.
- OEXLE, OTTO G., „Peace through Conspiracy“, u: *Ordering Medieval Society. Perspectives on Intellectual and Practical Modes of Shaping Social Relations*, BERNHARD JUSSEN (ur.), University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2011., str. 285.-322.
- PEŠORDA-VARDIĆ, ZRINKA, „Kruna, kralj i Grad: odnos Dubrovnika prema ugarskoj kruni i vladaru na početku protudvorskog pokreta“, *Povijesni prilozi*, Zagreb, god. XXVI., (2004.), br. 24., str. 19.-37.
- RAUKAR, TOMISLAV, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.
- SCHIERA, PIERANGELO, „Legitimacy, Discipline and Institutions: Three Necessary Conditions for the Birth of Modern State“, u: *The Origins of the State in Italy 1300.-1600.*, JULIUS KIRSHNER (ur.),

- The University of Chicago Press, Chicago – London, 1996., str. 18.-33.
- SPRUYT, HENDRYK, *The Sovereign State and Its Competitors*, Princeton University Press, Princeton, 1996.
  - STRAYER, JOSEPH R., *On the Medieval Origins of the Modern State*, Princeton University Press, Princeton, 1970.
  - ŠKRIVANIĆ, GAVRO A., „Rat bosanskog kralja Ostoje sa Dubrovnikom“, *Vesnik Vojnog muzeja JNA*, god. V., (1958.), br. 2., str. 35.-60.
  - ŠUNJIĆ, MARKO, *Bosna i Venecija (odnosi u XIV i XV stoljeću)*, Hrvatsko kulturno društvo Napredak, Sarajevo, 1996.
  - TRUHELKA, ĆIRO, „Konavoski rat (1430.-1433.)“, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, god. XXIX., 1917., str. 145.-211.
  - VEKARIĆ, NENAD, *Vlastela grada Dubrovnika, 1. Korijeni, struktura i razvoj dubrovačkog plemstva*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2011.
  - WATTS, JOHN, *The making of polities, Europe 1300.-1500.*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009.
  - ZOVKO, VALENTINA, *Uloga poklisara u širenju teritorija Dubrovačke Republike na zaleđe (krajem 14. i početkom 15. stoljeća)*, (neobjavljena disertacija), Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji, 2012.
  - ŽIVKOVIĆ, PAVO, IVANA JAKIĆ, MARIJA BRANDIĆ, „Uloga bosanskog kralja u Konavoskom ratu“, *Povijesni zbornik*, Osijek, god. III., 2008., str. 7.-45.
  - ŽIVKOVIĆ, PAVO, *Tvrtko II Tvrtković (Bosna u prvoj polovici XV. stoljeća)*, Institut za istoriju, Sarajevo, 1981.